

מבט על, גיליון 672, 10 במארס 2015

סיפורי מעשיות איראניים בנושא הגרעין

שמעון שטיין ואמילי לנדאו

במקביל למאמצים הדיפלומטיים לפתור את משבר הגרעין בין איראן למעצמות, מנהלת איראן מסע ציבורי, שנועד לשכנע את דעת הקהל והתקשורת בנרטיב שלה, ולשם כך היא טווה "סיפור מעשה גרעיני" שהוא בגדר אגדה. תימה מרכזית בסיפור המעשה האיראני היא שאיראן היא קורבן הסובל מיחס לא הוגן מצד המערב ההגמוני, הרודה בה. הסיפור שאיראן מספרת שוב ושוב, הוא שכל שהיא מנסה לעשות הוא לממש את 'זכותה הלגיטימית' לתכנית גרעין אזרחית על פי תנאי האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני, ובכל זאת המעצמות רודפות אותה וממשיכות לנקוט התנהגות תוקפנות כלפיה, בעיקר באמצעות הטלת סנקציות שאותן איראן מכנה 'בלתי לגיטימיות' ו'לא חוקיות'. מדוע לא חוקיות? בהתאם לסיפור המעשה, זה משום שאין כל הוכחה לכך שאיראן ביצעה הפרות כלשהן בתחום הגרעין.

כדי לבחון את סיפור המעשה הגרעיני של איראן, נציג שני מקרים של הצהרות ותיאורים של גורמים איראניים מהשבועות האחרונים, אשר מבהירים את טיבעו של מסע המידע המופרך של איראן, ואת מידת הציניות הבוטה המאפיינת את דבריהם. נפתח בהסבר שהציג שר החוץ האיראני מוחמד זבאד זאריף למצב הנוכחי, במסגרת ריאיון שקיים עם דייוויד איגנשיוס מה-ווישינגטון פוסט. הריאיון התקיים בנוכחות קהל במהלך ועידת הביטחון במינכן, שהתקיימה בתחילת פברואר 2015. זאריף פתח באומרו שמטרת שיחות הגרעין היא "להבטיח שתכנית הגרעין של איראן תהיה אך ורק לצורכי שלום", והסביר: "פירוש הדבר שאיראן צריכה למעשה להיות מסוגלת לממש את זכותה לטכנולוגיית גרעין למטרות שלום, משום שללא מימוש זכות זו, לא ניתן יהיה להבטיח את היותה למטרות שלום" (הוספת דגש). התנאי השני, הוא ביטול כל הסנקציות על איראן, שלדברי זאריף – זהו היעד של הסכם הביניים (JPOA) מסוף 2013, אם מפרשים אותו "נכון".

אם הקורא חש מבולבל מעט משני תנאים משונים אלה, שנועדו להבטיח שתכנית הגרעין של איראן היא למטרות שלום, אך אין בהם שום אזכור לצורך של איראן לתת מענה לחקירת סבא"א את החשדות בדבר השקעה של איראן בתכנית גרעין צבאית, הרי שהתשובה שמספק זאריף פשוטה מאוד: "איראן נוקטת צעדים ששבים ומבטיחים לקהילה הבינלאומית שתכניתה מיועדת למטרות שלום – והסיבה שאני אומר 'שבים ומבטיחים' היא משום שאיראן נתונה לביקורות של סבא"א מזה יותר מעשור, יותר מאשר כל מדינה אחרת בעולם, וסבא"א עדיין לא מצא אף הוכחה לכך שתכניתה של איראן משמשת למטרה כלשהי למעט למטרות שלום" (הוספת דגש).

אם כן, על פי הנרטיב האיראני, סבא"א גוררת את איראן (קורבן תמידי של הטרדה בלתי מוצדקת) לחקירות חסרות תקדים, וזאת מבלי שיתגלה אפילו בדל של הוכחה שיצדיק זאת. אלא שדברים אלה עומדים בסתירה גמורה למתרחש בעולם האמיתי. בפועל, מאז שהתפרסם בסוף 2011 הנספח המלא של חשדות סבא"א בנוגע לפעילות הצבאית הלא חוקית של איראן בתחום הגרעין, איראן משבשת את חקירת סבא"א, ומסרבת בעקשנות להתיר לפקחים מטעמה להיכנס למתקן הצבאי בפרצין. איראן גם החמיצה תאריך יעד שהציבה סבא"א באוגוסט האחרון, בזמן שהתנהל המשא ומתן בין איראן למעצמות. דוח סבא"א האחרון שפורסם בפברואר 2015 מציין במפורש את היעדר שיתוף הפעולה מצד איראן עם הסוכנות בנושא זה.

הדוגמה השנייה לסיפורי המעשיות של איראן מופיעה במאמר, שכתב מי שהיה דובר איראן לשיחות הגרעין בשנים 2003-2005, השגריר סייד חוסיין מוסאוויאן, שנמצא כיום באוניברסיטת פרינסטון. במאמר דעה שכתב לעיתון *USA Today*, ממשיך מוסאוויאן את הקו של זאריף ואף מרחיב עוד יותר את האבסורד. לדבריו, לא רק שאיראן היא קורבן להאשמות שווא, אלא שהיא המדינה היחידה שראויה לקבל קרדיט על הגמישות שהפגינה בשיחות מול המעצמות. הוא מפרט שמונה ויתורים בוני אמון שביצעה איראן לכאורה, וטוען שעל הקהילה הבינלאומית לגמול על כך בהקלות בסנקציות.

מבט על, גיליון 672, 10 במארס 2015
סיפורי מעשיות איראניים בנושא הגרעין
מאת: שמעון שטיין ואמילי לנדאו
המכון למחקרי ביטחון לאומי

ראוי להתעכב על הצעדים האלה. חלקם הם פשוט דקלום התנאים של הסכם הביניים, שבתמורה להם איראן כבר זכתה בהקלה בסנקציות. מעבר לכך, הוויתורים שמזכיר מוסאוויאן בנוגע לאראק ופורדו משקפים למעשה ויתורים מצד המעצמות דווקא, ולא מצד איראן. במקום להתעקש על סגירת שני המתקנים – דרישה לגיטימית שעד לא מזמן עוד הייתה על השולחן – המעצמות נסוגו מתיבעות אלה. אולם צעד בונה אמון מספר 5 נראה כאגדה הטובה מכולם: מוסאוויאן מציין את "שיתוף הפעולה [של איראן] עם סבא"א במטרה לפתור את הסוגיות של הממדים הצבאיים האפשריים (PMD)". לאחר פירוט הצעדים, מוסאוויאן מסכם באומרו, כי "האשמה מוטלת עתה לפתחו של הצד השני". לא רק שהסיפור שמספר מוסאוויאן על הגמישות האיראנית כביכול הוא סיפור מעוות, אלא שכדאי גם לזכור שבמשא ומתן הזה לא מדובר בשני צדדים החולקים עמדת מוצא זהה או אחריות שווה להסכים לויתורים, שכן איראן ורק איראן, היא זו שהפרה את תנאי האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני.

כאשר בוחנים את סיפורי המעשיות שמספרת איראן, מטרידה באותה מידה, אם לא יותר, היא העובדה שהמעצמות לא מראות כל נטייה לערער ישירות את אמינות הנרטיב האיראני או לחתור להחלשת השפעתו. האלמנט החשוב ביותר בנרטיב, שעל נציגי המעצמות לשיחות מוטלת החובה לסתור אותו באופן נחוש ופומבי, הוא הטענה שאיראן לא ביצעה כל הפרה בנושא הגרעין. זה המפתח שיסלול את הדרך לכל שאר התיבעות מאיראן. שוררת הסכמה בינלאומית רחבה – המגובה בלא מעט עדויות – שאיראן עובדת על תכנית גרעין צבאית מזה שנים, ובכל זאת דומה שהמעצמות מעדיפות שלא להתעמת עם איראן בנושא זה. לטענתן רצוי יותר להתמקד במרכיבים השונים של התכנית, ולא לאלץ את איראן להודות שפעלה שלא כחוק בעבר. יש גם הטוענים שבין כה וכה לא ניתן למחוק את הידע שאיראן צברה ולכן אין טעם להפעיל לחץ בנקודה זו. אולם ידע הוא כמובן לא הבעיה. אחרי הכול, מידע רב נמצא באינטרנט. האם יש להסיק מכך שהאמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני היא חסרת משמעות?

אין כל הגיון בהתנגדות לעמת את איראן עם פעילותה הגרעינית הצבאית. זו ההפרה המשמעותית ביותר של האמנה הגרעינית, וההצדקה המרכזית לכל מה שהמעצמות תובעות מאיראן לגבי פירוק תכניתה. להודאה בהפרה יש חשיבות מכרעת ליכולת לבצע אימות (verification) מוצלח של פעילותה: כדי להתמודד עם הפרות של מדינה בעתיד, כדאי מאוד לדעת כיצד רימתה בעבר. מומלץ למעצמות להתייחס ברצינות רבה גם לכוחם של נרטיבים. כל עוד יתאפשר לאיראן להיצמד לנרטיב שלה מבלי שהמערב יאתגר אותו, היא תמשיך לתאר כל תביעה מצד המעצמות כהגזמה של מדינות מערביות חזקות המציקות לחלש. ערעור הנרטיב האיראני יביא לכך שכל הדרישות ייראו לפתע נחוצות למדי, ומיועדות לעצור מדינה מתחמשת מסוכנת שחותרת לשליטה אזורית, תוך שהיא משקרת ומרמה כל הדרך ליכולת סף גרעינית.

מן המפורסמות הוא שבמלחמת נרטיבים הקורבן הראשון הוא בדרך כלל האמת. אך כפי שאומר הפתגם, אפשר לרמות את כל האנשים חלק מהזמן ואת חלק מהאנשים כל הזמן, אבל אי אפשר לרמות את כל האנשים כל הזמן. נותר רק לקוות שיהיו מי שיפסיקו לרמות את עצמם, ולפטור את העובדה שאיראן משטה בהם כבלתי רלוונטית.